

بخشنامه جدید بانک مرکزی حرکتی در مسیر یکسان‌سازی نرخهای ارز

حسن حیدری، استادیار موسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی

ایران

طی هفته‌های اخیر بخشنامه‌ای از سوی بانک مرکزی صادر شد که بر اساس آن کتاب تعرفه به ۱۰ اولویت تقسیم شد که تنها پنج اولویت اول مشمول دریافت ارز با نرخ مرجع ۱۲۲۶ تومان شدند. پس از ابلاغ این بخشنامه، بانک مرکزی اقداماتی را انجام داد که نشان می‌دهد حرکت در جهت سیاست تک‌نرخی شدن ارز را دنبال می‌کند. مهمترین اقدامات بانک مرکزی در جهت بازگشت به نظام تک‌نرخی ارز، ابلاغ بخشنامه جدید مبنی بر اختصاص ارز به کالاهای اولویت اول و دوم بدون قید و کالاهای اولویت‌های سوم تا پنجم صرفاً در مواقعی که عبارت «ارز مرجع» درج شده باشد و همچنین ایجاد محدودیت‌های بیشتر برای ارز مسافرتی است.

در تاریخ ۸ مرداد سال جاری بانک مرکزی بخشنامه‌ای صادر کرد که بر اساس آن بانک‌ها بایستی پس از دریافت اوراق ثبت سفارش صادره توسط وزارت صنعت، معدن و تجارت صرفاً در خصوص اولویت‌های اول و دوم نسبت به گشایش اعتبار اسنادی، ثبت برات اسنادی و یا انجام حواله به نرخ رسمی (۱۲۲۶۰ ریالی) و با قائل شدن حق تقدم به ترتیب اولویت‌های مذکور اقدام نمایند. بر این اساس، در رابطه با اولویت‌های سوم، چهارم و پنجم صرفاً در مواقعی که در اوراق مذکور عبارت "ارز مرجع" درج شده باشد، بانکها مجاز به اقدام می‌باشند. از سویی دیگر رئیس بانک مرکزی در روزهای اخیر از محدود شدن ارز مسافرتی تنها به زائران عتبات عالیات خبر داد.

در یک تحلیل می‌توان این دو اقدام بانک مرکزی را به محدود کردن دامنه بیشتری از کالاها و خدماتی تفسیر کرد که شامل دریافت ارز مرجع با نرخ ۱۲۲۶۰ ریال می‌شوند. این اقدام بانک مرکزی عملاً حرکت به سمت نظام تک‌نرخی ارز بوده و در میان‌مدت باید انتظار داشت که موارد مشمول دریافت نرخ ارز مرجع به تدریج محدود و محدودتر شده و در نهایت نرخ ارز ۱۲۲۶۰ ریالی کنار گذاشته شود.

در این خصوص سه پرسش اساسی مطرح است. اول آنکه آیا اقدامات بانک مرکزی قابل توجیه و موجه است؟ بانک مرکزی در عمل بر اساس اولویت کالاهای ضروری اقدام به ایجاد محدودیت کرده است. حذف ارز مسافرتی بویژه برای مقاصد گردشگری اقدامی خردمندانه بوده است که بانک مرکزی باید پیش از این انجام می‌داد. در واقع اختصاص ارز ۱۲۲۶۰ ریالی که فاصله زیادی با نرخ بازار آزاد دارد به معنای اعطای یارانه به صنعت گردشگری کشورهای دیگر بود که با حذف آن مسافران این سفرها در تصمیم‌گیری برای انتخاب مقاصد مسافرتی داخلی و خارجی قیمت‌های واقعی را در نظر می‌گیرند. از سویی دیگر تخصیص ارز بین

اولویت‌های پنج‌گانه تعیین شده با اولویت گروه‌های اول و دوم به این معنا است که در صورتی به اولویت‌های سوم تا پنجم ارز دولتی تخصیص داده می‌شود که دولت از تامین ارز مورد نیاز اولویت‌های ضروری‌تر (اولویت‌های اول و دوم) اطمینان حاصل کرده باشد.

دوم آنکه اثرات این اقدامات بر بازار ارز چه خواهند بود؟ حذف ارز مسافرتی سبب محدود شدن بیشتر مسافرت‌های خارجی خواهد شد چرا که مبنای هزینه‌های مسافرت، دلار بازار آزاد خواهد بود. گرچه پیش از این نیز دریافت ارز ۱۲۲۶۰ ریالی براحتی امکان‌پذیر نبود، ولی به هر حال بخشی از تقاضای ارز در بازار با عنوان ارز مسافرتی مصرف می‌شد. از این منظر به نظر می‌رسد که تاثیر افزایش نرخ ارز مسافرتی به صورت کاهش تقاضا برای سفرهای خارجی و در نهایت کاهش تقاضای ارز خارجی به منظور مسافرت نمود پیدا کند. از سویی دیگر، محدودیت برای اولویت‌های سوم تا پنجم در تخصیص ارز مرجع سبب می‌شود که حداقل بخشی از ارز مربوط به این کالاها از بازار آزاد تامین شود. طبعاً بسیاری از واردکنندگان و مصرف‌کنندگان این قبیل کالاها از این اقدام استقبال نمی‌کنند اما باید در نظر داشت که نظام سهمیه‌بندی و اعطای ارز با نرخ کمتر از نرخهای بازار نمی‌تواند جایگزین مناسبی برای ساز و کار بازار باشد، در نتیجه این بخش از فعالان اقتصادی باید برنامه‌ریزی بلندمدت خود را بر اساس نرخهای ارز بازار آزاد انجام دهند و دوره زمانی فعلی که در آن دسترسی به نرخهای ارز ارزان‌تر وجود دارد باید به عنوان دوره گذار در نظر گرفته شود.

سوم آنکه اثرات این اقدامات بر قیمت کالاهای وارداتی چیست؟ در نگاه اول انتظار بر این است که این اقدام بانک مرکزی قیمت کالاهایی را که با محدودیت دسترسی به ارز ارزان دولتی مواجه می‌شوند را به میزان قابل توجهی افزایش دهد. اما نگاهی دقیق‌تر مبتنی بر نظریات اقتصادی موید این موضوع نیست. در بازار قیمت-گذاری بر اساس هزینه‌های فرصت انجام می‌شود. بدین معنا که حتی اگر یک تولیدکننده یا واردکننده موفق به دریافت ارز ارزان دولتی برای واردات کالاهای مورد نظر خود شود، رفتار عقلایی اقتصادی این خواهد بود که هزینه فرصت ارز دریافتی را در نظر بگیرد. به این معنا که اگر قیمت دلار در بازار آزاد ۱۹۵۰ تومان باشد، ولی واردکننده مورد نظر موفق به دریافت ارز با نرخ مرجع ۱۲۲۶ تومانی شده باشد، در ذهن او ارزش دلارهای دریافتی بیش از ۱۲۲۶ تومان و حداکثر معادل ۱۹۵۰ تومان خواهد بود. بر این اساس این اختلاف قیمت به صورت نوعی یارانه بین دریافت‌کنندگان ارز دولتی توزیع می‌شود و بعید است که واردکنندگان و تولیدکنندگان از این یارانه چشم‌پوشی کرده و آنرا به مصرف‌کنندگان انتقال دهند. در نتیجه در عمل قیمت-گذاری در بازار بر مبنای ارز بازار آزاد صورت می‌گیرد. دقیقاً به همین دلیل است که با وجود تلاش دولت در توزیع ارز ارزان‌تر از بازار در بین واردکنندگان کالاهای مختلف در طی یک سال اخیر، باز هم شاهد افزایش قیمت کالاهای وارداتی به دلیل نوسانات نرخ ارز هستیم. بنابراین بخش بزرگی از افزایش قیمت کالاهای

وارداتی قبلاً رخ داده یا در حال رخ دادن است و حذف ارز مرجع برای کالاهای وارداتی (البته با این شرط که این کالاها مشمول قیمت‌گذاری و کنترل قیمت از سوی دولت نباشند) افزایش قیمت چندانی در پی نخواهد داشت.

با این تفسیر باید این اقدام بانک مرکزی را حرکت در جهت نظام تک‌نرخ‌ی تفسیر نمود که در میان‌مدت و بلندمدت باید حتماً انجام شود. اما دولت و بانک مرکزی باید به یک موضوع اساسی توجه کنند و آن اینکه در این مسیر باید حتی‌الامکان با شیب ملایم و آهسته حرکت کرد تا شاهد بروز شوک مجدد در بازار ارز نباشیم.